

X

OM SLAVER

En slave hælder vin
op. Romersk mosaik
fra Tunesien.
2. århundrede evt.

Mange historikere mener, at den måde et samfund er skruet sammen på bestemmer, hvordan vi tænker. Tankegangen i et landbrugssamfund er f.eks. forskellig fra tankegangen i et industrisamfund. På samme måde har internettets revolutionerende udvikling også revolutioneret vores forestillingsverden. Vi opfører os anderledes, og vi opfatter verden anderledes, fordi vi i dag hele tiden er forbundet med hinanden og verden gennem telefonen – måske en ny, kunstig del af vores krop.

Romerrigets samfundsform var i lange perioder baseret på slaver. Lad os derfor kigge nærmere på, hvordan slaveriet i Romerriget så ud i praksis.

Slaver fra top til bund

Romerske forfattere diskuterede ofte det etiske i slaveriet. På den ene side ansås slaver som talende redskaber, på den anden side var man udmærket godt klar over, at slaver var mennesker med menneskelige drifter, ønsker og behov. Derfor var der en udbredt frygt for, hvad slaverne kunne finde på. Særligt frygtede man, at de begik mord eller anstiftede oprør – og i kilderne finder vi adskillige eksempler på begge dele. Alligevel var der ingen, der tænkte på at afskaffe slaveriet. Det var simpelthen et helt grundlæggende vilkår i Romerriget.

Slaverne havde det til fælles, at de var andre menneskers ejendom. Men de var også meget forskellige og udførte meget forskellige opgaver i samfundet. Man kan sige, at slaverne ikke var en klasse, men derimod en stand. De var slaver, fordi de juridisk set var det, ikke fordi de lå i bunden af samfundspyramiden. Samtidig kom slaverne fra alle mulige dele af den kendte verden, så de talte mange forskellige sprog, havde forskellige kulturer og så ganske forskellige ud. Nok var romerne kyniske og ofte brutale, men racister var de ikke.

1. Hvordan så man på slaverne i Romerriget?
2. Hvordan defineres en slave?
3. På hvilke måder var slaverne forskellige?
4. Hvad arbejdede de fleste slaver med?
5. Hvordan foregik en dag med "lege"?
6. Hvor farligt var det at være gladiator?

MENS DU LÆSER

Gade i Ostia, Roms havneby, der er næsten lige så velbevaret som Pompeji.

Det var tilladt slaver at have en opsparing – et peculium – som de f.eks. kunne bruge på at købe sig selv fri, og en ganske lille gruppe slaver lå økonomisk, uddannelsesmæssigt og politisk i toppen af det romerske samfund.

Det gjaldt i hvert fald kejserens personlige slaver, der efterhånden blev en slags embedsmænd, som sørgede for den daglige administration af Romerriget. De dygtigste og mest veluddannede slaver fik naturligvis også de højeste poster og blev som tak for deres loyalitet frigivet. Det betød imidlertid ikke, at de brød båndene til den tidligere herre, tværtimod fortsatte mange deres karriere, blot nu med et endnu bedre og mere attraktivt job. Samtidig var en frigiven sin tidligere herres klient og skyldte tak og loyalitet for velgerningen resten af sit liv. På den måde sikrede kejseren sig loyale og dygtige administratorer. Måske en forklaring på, at Romerriget blomstrede, selv under de mest uduelige kejsere.

Men også byslaver i mere almindelige familier havde vilkår, som overgik mange frie romeres. Det gjaldt selvfølgelig for de slaver, der havde ansvaret for husholdningen, men også lærere, sekretærer og læger havde både penge, indflydelse og en høj grad af frihed. Mange slaver indgik som en integreret del af familien, og forholdet til herren lignede af og til mere et venskab end et ejerforhold.

De fleste byslaver var dog købt for at klare det hårde arbejde, både i husholdningen, men også i håndværk, byggeri eller andre jobs f.eks. dørvogter eller prostitueret. Disse slavers liv var naturligvis hårdere, og de har nok oftere mærket på egen krop, at alle slaver var retsløse, og at ejeren havde hals- og håndsret over dem.

Langt den største gruppe af slaver arbejdede i landbruget. Den typiske gård blev drevet af en forvalter, så den rige ejer kunne koncentrere sig om sin politiske karriere i storbyen. Forvalteren var selv slave, men havde stor frihed og magt i det daglige. De almindelige landbrugsslaver havde et liv, der mindede om bondens: hårdt og slidsomt arbejde, der fulgte årets

gang. Men i modsætning til bonden var de ufri; de blev straffet, hvis de ikke lavede nok, og nogle har endda været lænket sammen.

Endelig arbejdede et stort antal slaver i minerne, hvor livet var hårdt, brutalt og meget kort. Det var simpelthen dødsensfarligt at bevæge sig ned i en mine, og at blive solgt som slave til minerne var reelt det samme som en dødsdom og blev for eksempel brugt som straf for oprør.

Vi får altså et ret mudret billede af slaveriet. Der var slaver på alle niveauer af det romerske samfund, og slaverne selv var lige så forskellige, som de var mange.

En Villa Rustica i Mehrling, der ligger i det vestlige Tyskland, dengang en del af Romerriget. En gård som denne var typisk drevet af slaver.

Gladiatorer

Den sidste gruppe af slaver, der her skal nævnes, er gladiatorerne, som – i hvert fald ifølge amerikanske film – måtte dræbe eller blive dræbt for at underholde den frådende mængde i Colosseum. I dag både fascineres og væmmes man over denne afstumpethed over for menneskeliv, og i sit stille sind glæder man sig over, at vore dages civilisation befinder sig på et højere niveau.

Spørgsmålet er imidlertid, om nutidens voldsfascination er væsentlig anderledes end romernes. Er det ikke det samme psykologiske behov, der giver lysten til at se splatterfilm eller spille krigsspil? Og hvad med boksekampe og tyrefægtning?

Der er dog ingen tvivl om, at en dag med "lege" – som romerne kaldte det – var en blodig affære.

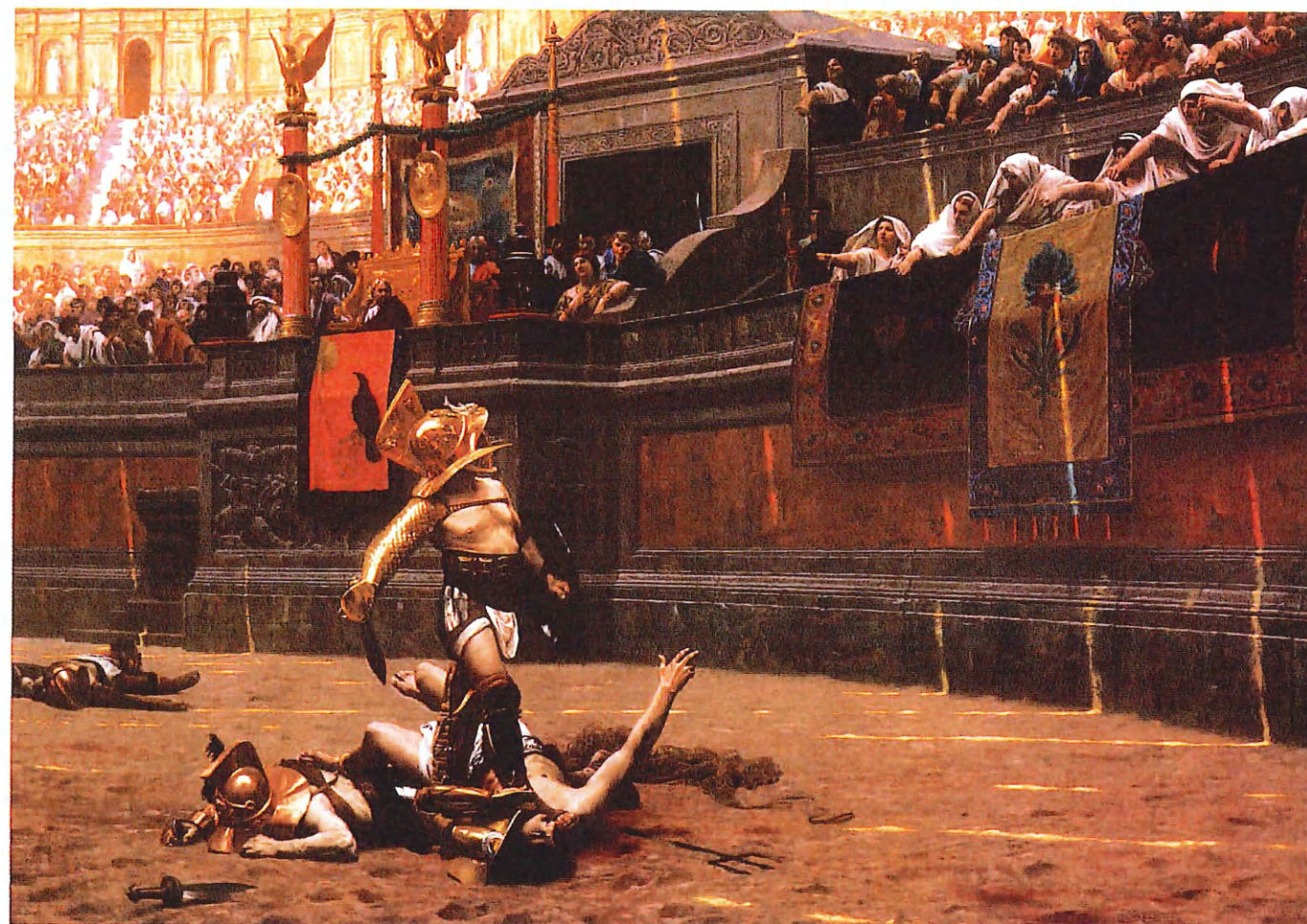
Første punkt på dagsordenen var typisk dyrene. Nogle gange var der tale om en slags cirkusforestilling, som vi kender det i dag med løvetæmmere osv., andre gange blev særligt eksotiske dyr fremvist for publikum. Men også dyrekampe og kampe mellem mennesker og dyr – hvilket ofte endte i en regulær nedslagtning af dyrene – var almindelige.

Efter dyrene var man nået til frokost, og solen var begyndt at bage. Mange tilskuere forlod deres pladser for at holde en spisepause, mens andre blev siddende for at overvære henrettelserne. Her blev kriminelle af forskellig slags kastet for løverne, tvunget til at kæmpe mod hinanden eller simpelthen bare korsfæstet.

Efter frokost kom så dagens højdepunkt og afslutning på legene: de egentlige gladiatorkampe.

Hvor farligt var livet for gladiatoren egentlig? Nyere forskning peger på, at selve gladiatorkampen har ligget på grænsen mellem rigtig kamp og skuespil. Det var dyrt at uddanne en gladiator, og man kan derfor formode, at ejeren passede godt på sine mænd, og at gladiatorerne også har passet på hinanden som kolleger.

Typisk kæmpede gladiatorerne mand mod mand med forskellig bevæbning. De fleste kampe endte uafgjort, og publikum afgjorde, hvem der havde kæmpet bedst. Selv hvis den ene gladiator var tydeligt underlegen, ville publikum skåne hans liv, hvis han altså havde vist tilstrækkelig

kampånd. Man vurderer, at kun hver tiende eller måske endda hver tyvende kamp endte dødeligt, om end dødeligheden i kejsertiden steg til hver anden kamp som følge af publikums krav om *action*.

Blod var der altså masser af, men mest under henrettelserne i frokostpausen, i mindre grad under selve gladiatorkampene.

Jean-Léon Gérômes maleri *Pollice Verso* (1872) viser en udbredt myte om gladiatorer – den nedadvendte tommelfinger som tegn på, at den overvundne skulle dræbes. Meget tyder på, at tegnet for "dræb" var en opadvendt tommelfinger – en "thumbs up" – som symboliserede sværdet, mens en gemt tommelfinger i den anden hånds næve var tegnet for "skån".

KILDER

Varro: Om landbrugets slaver

Marcus Terentius Varro (116-27 f.v.t.) var en romersk forfatter, mest kendt for sin guide til godt landbrug – de re rustica – der er skrevet ca. 10 år før hans død. Varro taler ud fra egen erfaring og ud fra samtaler med andre landbrugsforfattere og bønder.

Nu vil jeg tale om de ting, hvormed jorden dyrkes. Disse deler nogle i to dele, nemlig i mennesker og menneskers redskaber, uden hvilke de ikke kan dyrke. Andre deler i tre dele, den talende type, hvoriblandt er slaver, den halvtalende type, hvoriblandt okser, den stumme hvoriblandt vogne. Alle marker dyrkes enten af slaver eller af frie eller begge dele.

Man bør anskaffe sig slaver, som kan udholde arbejde, som ikke er under 22 år og lærenemme vedrørende landbrug. Man kan få en fornemmelse heraf ud fra ordrer om andre ting og ved at spørge dem, der er helt uprøvede, hvad de har lavet hos deres tidligere herre. Slaver bør hverken være frygtssomme eller frække.

Lederne bør være sådanne, som har noget kendskab til skrivekunsten og nogen dannelse, beskedne, i alder ældre end de nævnte arbejdsslaver. De adlyder nemlig snarere disse end yngre folk. I øvrigt bør sådanne lede, som er kyndige i landbrug. De bør nemlig ikke blot give ordre, men også udføre arbejde, så at man efterligner dem i praksis og indser, at den pågældende med rette er leder, fordi han er dygtigst. Man skal heller ikke give dem lov til at give ordre på en sådan måde, at de holder disciplin med prygl snarere end med ord, når blot man opnår det samme. Man skal heller ikke anskaffe flere fra samme geografiske område: heraf plejer der nemlig først og fremmest at opstå hjemlige gnidninger. Lederne bør gøres ivrigere med præmier, og man skal gøre sig umage for, at de har *peculium* (sparepenge) og slavinder til ægte, med hvem de har børn. Herved bliver de nemlig mere stabile og mere knyttet til ejendommen.

Man skal påkalde ledernes positive indstilling ved at vise dem nogen

ære, og vedrørende de arbejdsslaver, som er bedre end andre, med dem skal man også diskutere, hvilke arbejder, der bør udføres, for når det foregår sådan, mener de at de i mindre grad foragtes, men anses for noget af deres herre. De bliver mere ivrige efter at arbejde, når de behandles bedre enten med mad eller rigeligere klæder eller med nedsættelse af arbejde eller tilladelse til at lade græsse noget *peculium* på ejendommen eller med andre af samme slags ting, som f.eks. at man, hvis nogle har fået en alvorlig påmindelse eller straf, så ved at trøste dem genvinder deres positive holdning mod herren.

Cato om slaverationer

Marcus Porcius Cato levede fra 234 til 149 f.v.t. Han var kendt som forsvarer for gamle romerske dyder og var konsul i 195 f.v.t. kort efter anden puniske krig. Han siges at have afsluttet sine taler med ordene: I øvrigt mener jeg, at Karthago bør ødelægges. I sin håndbog til landbrug gav han bl.a. nøje anvisninger til den mad, slaverne på en gård burde have.

Mad til slaverne. De, der arbejder om vinteren, 35 liter hvede, om sommeren 39 liter. Forvalter, forvaltersken, opsynsmand, fårehyrde 26 liter. Sammenlænkede slaver om vinteren 4 pund brød, når de begynder at grave vingården 5 pund, indtil de begynder at spise figen. Reducer så til 4 pund.

Vin til slaverne. Når vinhøsten er afsluttet, drikker de slavevin (den sidste, tynde presning) i tre måneder. I alt pr. mand om året 183 liter vin. Giv de sammenlænkede slaver ekstra, efter hvor meget de arbejder. Det er ikke for meget, at de årligt drikker 260 liter.

Tilbehør til slaverne. Salt så mange nedfaldne oliven som muligt. Senere de modne oliven, hvoraf der kan presses mindst olie. Salt dem, men spar på dem, så de kan vare så længe som muligt. Når oliven er spist op, skal du give fiskesauce og eddike.

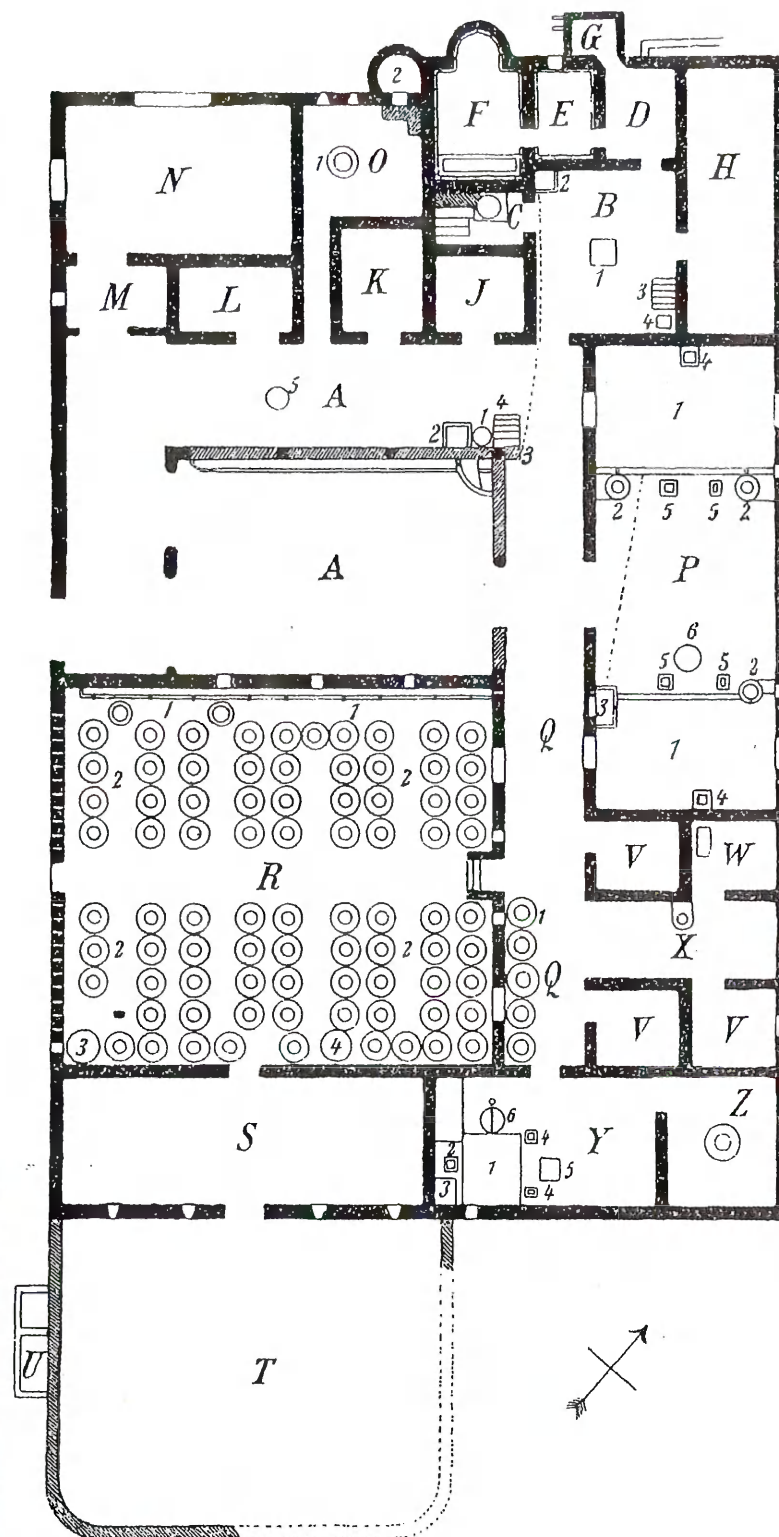
Villa Boscoreale

Villa Boscoreale ligger lidt uden for Pompeji, men blev også begravet under Vesuvs udbrud i 79 e.v.t. Ejeren boede i storbyen, og gården har været styret af en forvalter og drevet af slaver.

- A Gårdsplads
- B Køkken
- C-G Bad
- H Stald
- J Redskabsrum
- K-L Sovekamre
- M-N Spisesal
- O Bageri
- P Vinpresse
- Q Gang
- R Vinkælder
- S Lade
- T Tærskelplads
- U Bassin til regnvand
- V+W Sovekamre
- Y Olivenpresse

Nedgravede vinkrukker fra Villa Boscoreale. Hver krukke kunne indeholde 1100 liter.

Seneca: Om slaveri

Lucius Annaeus Seneca levede fra 4 f.v.t. til 65 e.v.t. Han var kejser Neros privatlærer og havde stor indflydelse på romersk politik. Da Nero mistænkte ham for at stå bag et kupforsøg, måtte Seneca begå selvmord. Seneca tilhørte stoicismen, en filosofisk retning, der gik ind for menneskelig ligevægt og den frie viljes magt over ydre ting. Det fremgår også tydeligt af hans brev til vennen Lucilius.

Det er med glæde, at jeg af dem, som kommer her over til mig fra dig, har erfaret, at du lever på en venskabelig og fortrolig fod med sine slaver. Dette sømmer sig både for din forstandighed og din dannelse. "De er jo slaver", vil man vel indvende. Sig hellere: "De er mennesker". "De er slaver". Nej, de er husfæller. "De er slaver". Nej, de er venner af ringe stand. "De er slaver". Nej, de er medslaver, hvis du betænker, at der er givet lykken ganske den samme rådighed over for dig og andre fribårne, som over for dem.

Derfor må jeg le ad dem, der regner det for en skam for en herre at holde måltid sammen med sin slave. Hvorfor dog det? Det er jo kun, fordi den herskende skik og brug, som har sin rod i det største hovmod, nu engang har omgivet herren, når han ligger til bords, med en vrimmel af slaver, som må stå op. Han æder mere, end han kan rumme, og med vældig grådighed overlæsser han sin udspændte mave.

Men de stakkels slaver får ikke engang lov til at røre deres læber for at tale! Med piskens straffes enhver sagte mumlen, og ikke engang de rent tilfældige og uvilkårlige lyde som hosten, nysen, hikken er fritagne for at straffes med slag; dersom stilheden forstyrres ved nogen som helst lyd, må der bødes derfor med stor lidelse. Hele natten igennem må de blive ved at stå, fastende og stumme. Følgen heraf bliver, at de, der ikke har lov til at tale i deres herres nærværelse, taler ilde om deres herre.

"Hvad er da din mening?" vil du her sige. "Skal jeg tage alle mine slaver uden forskel med til mit bord?" Nej, lige så lidt som alle fribårne. Du tager imidlertid fejl, hvis du mener, at jeg vil vrage visse iblandt dem af den grund, at deres bestilling er mere smudsig og simpel, som for eksempel mulæseldriveren eller oksehyrden. Jeg vil ikke vurdere dem efter

deres bestillinger, men efter deres karakter og sæder.

Ligesom den mand er en tosse, der, når han vil købe en hest, ikke ser på den selv, men på dens dækken eller sadel eller tøjler, således er den mand den største tåbe, der vurderer et menneske enten efter hans klædedragt eller efter de ydre kår, der omgiver os på lignende måde som en klædedragt. "Han er en slave". Ja, men måske er han en fri mand i sin tænke måde. "Han er en slave." Skal det måske skade ham? Vis mig nogen, som ikke er det. En er slave af sin kønsdrift, en anden for sin grådighed, en tredje for sine ambitioner, alle for håbet, alle for frygten!

Ingen trældom er mere foragtelig end den, som man underkaster sig med sin egen fri vilje.

Plinius den Yngre: Mordet på en senator

Gajus Plinius Caecilius Secundus (ca. 61-113 e.v.t.) tilhørte den absolutte romerske overklasse. Han havde en glørværdig politisk karriere, bl.a. som konsul og som kejserens udsending.

Til Acilius

Larcus Macedo, den forhenværende prætor, har været ude for en forfærdelig historie fra sine slavers side, så slem, at den ikke bare burde berettes i et brev. Han var for øvrigt en hovmodig og brutal herre, som ikke i tilstrækkelig grad, eller rettere alt for godt besindede sig på, at hans egen far havde været slave.

Han var i bad ude på sit landsted i Formiæ (syd for Rom). Pludselig stimler hans slaver sammen om ham; en griber ham i struben, en anden slår ham i ansigtet, en i brystet og i maven. Der var også en, som slog ham i skridtet – forfærdeligt at sige det! Og da de troede ham død, smed de ham ned på det hede gulv for at prøve, om han endnu levede. Hvad enten fordi han ikke mærkede det, eller fordi han lod, som om han ikke gjorde det, lå han ubevægelig udstrakt og gjorde indtryk af at være stendød. Så først bæres han ud som livløs på grund af heden. De mere trofaste slaver løfter ham op, elskerinderne stimler sammen under hyl og skrig. Da han således både var vækket af stemmerne og kaldt til live af de køligere omgi-

velser, slog han øjnene op, bevægede sig og tilkendegav, at han var levende (nu var der ingen fare ved at gøre det). Slaverne flygtede i alle retninger; mange af dem blev fanget, de andre eftersøges. Da han selv med nød og næppe var bragt til hægterne i nogle få dage, døde han med den trøst at have fået hævn, hævn i levende live, som ellers de døde får det.

Du ser, hvor mange farer, hvor mange fornærmelser og hvor megen vilkårlighed vi er udsat for. Og ingen kan føle sig sikker, fordi han er eftergivende og mild; for herrer dræbes ikke efter en dom, men ved en forbrydelse.

Lev vel!

Seneca til middagsforestilling

Lucius Annæus Seneca levede fra 4 f.v.t. til 65 e.v.t. Han var kejser Neros privatlærer og havde stor indflydelse på romersk politik. Da Nero mistænkte ham for at stå bag et kupforsøg, måtte Seneca begå selvmord. I dette brev forarges han over de grusomheder, han "rent tilfældigt" var blevet vidne til.

Rent tilfældigt er jeg kommet ind for at se på en middagsforestilling. Jeg ventede mig dér løjer og vittigheder, noget man kan puste ud ved, noget, hvorved menneskers øjne kan komme til ro igen efter synet af menneskeblod; men det går helt omvendt. Alle kampene med de vilde dyr (ved morgenforestillingen) har været barmhjertighedsværk imod dette her; nu ingen bagateller mere, nu er det rene menneskemyrderi! De, der kæmper, har intet at dække sig med; de står udsatte for hug med hele deres legeme, og aldrig langer de hug ud forgæves. Den slags kampe foretrækker de fleste frem for kampe mellem regelrette gladiatorpar og fægtninger mellem særlig udsøgte kæmpere, der føres ind på publikums forlangende. Og hvorfor skulle de ikke foretrække dette? Her er der ingen hjelm, intet skjold, hvorpå sværdet kan prelle af; hvad skal dækningsvåben til? Hvad skal fægtekundskab til? Alle den slags ting forhæler jo kun døden!

Om morgenen kastes mennesker for løver og bjørne, ved middagstid for deres tilskuere. "Slå ham ihjel! Pisk ham! Brænd ham!" råber tilskuerne, når en viger tilbage; "hvorfor løber han så frygtsomt frem mod

Buste af Seneca fra 1. århundrede evt.

sværdet? Hvorfor viser han sig så modløs til at lade sig dræbe? Hvorfor går han ikke i døden med rigtig lyst?” Med piskeslag driver man dem frem til sår. ”De skal”, hedder det, ”tage mod hinandens hug med blottet bryst, som selv kommer modstanderen i møde!” Der er gjort en pause i skuespillet: ”lad så i mellemtiden mennesker blive halshuggede, for at der dog kan blive gjort noget!” Sig mig: forstår I ikke engang dette, at dårlige eksempler vender sig til skade for selve dem, der har givet dem?

Martin Zimmermann: Om nutidens moralske syn på gladiatorkampene

Martin Zimmermann (født 1959) er professor i oldtidshistorie ved Ludwig-Maximilian-universitet i München. Han er forfatter til bogen Gewalt – die dunkle Seite der Antike (2013).

Den moderne betragter har dannet sig et billede af Romerriget, som ikke bare var præget af overdreven livsførelse på alle mulige måder, men også af en helt ufattelig grusomhed. Folk i antikken virker fuldstændig fri for medlidenhed og ser ud til at gribe enhver chance til at udleve deres sadistiske mordlyst og til at svælge i voldsbilleder. Gladiatorkampe ses ofte som et eksempel herpå. Denne iscenesættelse af brutal vold opfattes typisk som et frastødende tegn på romersk dekadence, som op til i dag ikke synes at have tabt sin fascination.

Tendensen understreges af talrige film og TV-serier, men også Wrestling-Shows har opnået popularitet. I filmene udpensles grusomhederne mere og mere voldsomt. Takket være den nyeste teknik sprøjter blodet nærmest ud over biografgængerne. I Wrestling iscenesættes brutale kampe som et show for at opbygge en illusion om, at det handler om liv og død. Man slår ikke hinanden ihjel, men aktørernes ordrige tirader giver et billede af det, man ikke kan gøre eller vise. Blandt andet truer de – til publikums jubel – med at brække arme og ben, dreje skuldre af led og med at sprætte kroppe op.

I dag findes der helt sikkert et publikum til det, som man iscenesatte i antikkens Rom og i provinserne, et publikum, som ganske givet ville være

En retirarius (bevæbnet med trefork og net) kæmper mod en secutor (i rustning, med skjold og kortsværd, *gladius*). Mosaik fra det vestlige Tyskland (ca. 100-200 e.vt.)

villig til at betale høje priser for de bedste pladser. Den eneste hindring for denne sadistiske voyerisme er, at lovgiverne indtil videre standhaftigt har modsat sig den. Men selv denne modstand er i sidste ende noget, som en dag vil være historie. I dag kan man til enhver tid forestille sig, at gruen kan blive en hverdagsforøjelse.

Man kan derfor sagtens forestille sig, hvad en antik betragter ville tænke om os og vores (dobbelte)moral, hvis han fik splatter- og horrorfilm at se.